

Міністерство культури України
Національна бібліотека України для дітей

Великі Українці:

«Немає загадки таланту.
Є вічна загадка любові»

Методичні поради до 85-річчя від дня народження
Григора Тютюнника

Київ — 2016

Міністерство культури України
Національна бібліотека України для дітей

Великі Українці:

«Немає загадки таланту.
Є вічна загадка любові»

Методичні поради до 85-річчя від дня народження
Григора Тютюнника

Київ – 2016

ББК 78.387.38:84

В 27

УДК 027.625

Відповідальна за випуск Гордієнко А.І.
Матеріал підготували Осадча Ю.В.
Літературний редактор Кадькаленко О.А.

Великі Українці: «Немає загадки таланту. Є вічна загадка любові» : метод. поради до 85-річчя від дня народж. Г. Тютюнника / авт.-уклад. Ю. В. Осадча. - Київ, 2016. - 23 с. : іл. - (Великі українці).

Методичні поради містять інформацію про життєвий і творчий шлях видатного українського письменника Григора Тютюнника (1931-1980). У додатках подано розробки заходів з популяризації його творчості. Видання розраховано на фахівців бібліотек для дітей і педагогів.

© Національна бібліотека України для дітей, 2016

У грудні 2016 року відомому українському письменникові Григору Тютюннику виповнилося би вісімдесят. Із відстані років ще виразніше бачиться постать чудової людини, талановитого майстра слова, лицаря нескореного духу. «Він — дорогоцінне обличчя нашої літератури. Він — її гідність, постава і шляхетність. Його твори не борються з часом. Вони самі — час... підвладний його художньому зорові, сіяний і пересіяний на густому ситі обдарування, де все неістотне і тимчасове відсіюється, а зостається лише чисте золото таланту».
(М. Вінграновський).¹

Недовгий життєвий шлях Григора Тютюнника віддзеркалив у собі трагічні події української історії, починаючи з 1930-х років і закінчуючи епохою брежнєвського застою. Він народився 5 грудня 1931 року у селянській родині в селі Шилівка Зінківського району на Полтавщині. Рідне село стало для нього тим, чим була Диканька для Гоголя або Русів для Стефаніка — земляки Григора Михайловича згодом пізнавали себе у героях його новел. Дворічним малюком Григир пережив страшний тридцять третій рік (за власними спогадами він розучився тоді говорити і сміятися), а у тридцять сьомому під коліщата сталінських репресій потрапив батько. Ця втрата боліла у його душі завжди, віддзеркалившись у першому оповіданні «В сутінки», повісті «Облога» та найщемливішій новелі «Три зозулі з поклоном».

Після повторного одруження матері хлопця забрав до себе дядько, батьків брат Филімон Васильович, який мешкав на Донбасі. Він і його дружина вчили й виховували малого Григора. Як згадував сам письменник: «Вони обоє працювали в школі. Дядя був бухгалтером, тьотя викладала українську мову й літературу. З того часу я запам'ятав «Як упав же він з коня», «На майдані». Я любив і знав казки Пушкіна і безліч українських народних казок...»². До матері Григир повернувся лише у часи війни: коли дядько пішов на фронт, а тітка народила ще одну дитину, у родині стало голодно, і щоб не обтяжувати родичів, одинадцятирічний хлопець пішки відправився на Полтавщину. Цю нелегку воєнну дорогу добре знають читачі повісті «Климко» (той факт, що Климко йшов у зворотньому напрямі, не має ніякого значення, бо обидва — і автор, і його герой — йшли через війну). У голодному 1947 році, закінчивши п'ятий клас, Григир пішов до ремісничого училища, щоб мати одяг і пайок (700 г. хліба). Щодня, як і герої повісті «Вогник

¹ Григир Тютюнник : програм. тексти, іл., пояснення, завдання, тести : 11 кл. — Київ : АртЕк, 2001. — С. 3.

² Там же. — С. 6.

далеко в степу», він долав вісімнадцять кілометрів від села до Зінкова. Закінчивши навчання, спочатку почав працювати на харківському заводі, але скоро втік у село, за що й поплатився: за законами того часу отримав чотири місяці колонії. У 1951 р. Тютюнник пішов до армії, служив у морфлоті радистом на Далекому Сході. У 1957–1962 рр. майбутній письменник навчався в Харківському університеті на філологічному факультеті. Саме тут він захопився літературною працею.

Вирішальну роль у становленні Тютюнника як письменника відіграв старший по батькові брат, якого за збігом обставин теж звали Григорієм. Доля звела їх саме тоді, коли Тютюнник-молодший почав робити перші кроки на літературній ниві, а Тютюнник-старший був вже автором знаменитого роману «Вир». Не бажаючи залишатися у тіні братової слави, Григир пристрасно шукав свою стежку у літературі. Російськомовне середовище на Донбасі, в армії, у Харкові спонукало його писати російською мовою (перше оповідання «В сутінках» було надруковане у 1961 р. в журналі «Крестьянка»), але саме від старшого брата почув нещадне, але правдиве: коли відречеться від власного кореня, не буде письменником. Остаточний переворот у душі відбувся тоді, коли Григир ознайомився із грінченківським словником: «Негаймо переклав свої «Сумерки» на рідну мову, і тепер уже не розлучаюся з нею, слава Богу, і не розлучуся до самої смерті!»³. Досконале знання російської мови стало йому в нагоді, коли він займався перекладом насамперед оповідань і повістей Василя Шукшина.

Любов до людини і правда життя — так можна визначити творче кредо Григора Тютюнника. «Мало — бачити. Мало — розуміти. Треба любити»,⁴ — стверджував він. Герої його оповідань (цей жанр у літературі був для Тютюнника улюбленим) втілювали у собі найкращі риси української ментальності: працьовитість, щирість, доброту, дотепність, вміння відчувати красу природи. («У Кравчини обідають», «Іван Срібний», «Три зозулі з поклоном», «Груші з копанки»). Разом із тим він нещадно викривав те, що калічило людську душу: втрату совісті («Смерть кавалера»), владу речей над людиною («Син приїхав»), духовне зубожіння («Оддавали Катрю»). «Для нього важило одне: правда. А правду не можна виражати ні по-модерному, ні по-архаїчному, ні експериментально, ні рутинно, а тільки: по-правдивому. Такою приблизно була його позиція, таке переконання». (Іван Дзюба).⁵ Уже тільки завдяки своїй позиції Тютюнник став незручним для влади, не вписувався

³ Там же. — С. 8.

⁴ Вічна загадка любові. Літературна спадщина Григора Тютюнника // Спогади про письменника. — Київ, 1988. — С. 61.

⁵ Шугай О. Усе живе — тепле. — Київ, 2006. — Суперобкл.

у коло літераторів із рожевим зображенням радянської дійсності. Не будучи у змозі в усій повноті реалізувати свій талант в атмосфері чинницького диктату над літературою, 6 березня 1980 р. він вкоротив собі віку.

Збірки оповідань Григора Тютюнника, матеріали про його життєвий і творчий шлях, спогади сучасників, поетичні присвяти працівники бібліотек для дітей можуть зібрати на виставці-портреті «Григор Тютюнник: загадки любові і таланту» (додаток 1). Біля виставки для читачів-учнів 8-9 класів можна провести інформаційні години «Григорій та Григор Тютюнники — брати по крові і слову», «Український Шукшин та російський Тютюнник: спільне та відмінне», «Гімн всевишній Любові (новела Г. Тютюнника «Три зозулі з поклоном»)), «Домучуйте когось іншого: трагедія таланту у часи застою», які повніше висвітлять життєвий і творчий шлях письменника, дадуть змогу глибше зрозуміти його твори.

За життя Григор Тютюнник мав єдине офіційне визнання: у 1979 році отримав премію імені Лесі Українки за збірник «Вогник далеко в степу» (Шевченківську премію Григору Михайловичу присуджено посмертно). Чи був він дитячим письменником? Боляче сприймав, коли його творчість намагалися звести лише до дитячої літератури, і хтозна, чи втішали його слова друзів: мовляв, яка різниця, дитячий ти письменник чи дорослий, головне — письменник. Але нам не варто недооцінювати невеликий за обсягом, але вагомий за змістом вклад Григора Тютюнника в українську дитячу літературу. Це і чудові твори про стосунки людини і природи (цикли оповідань «Степова казка», «Ласочка», «Однокрил»), які напоєні тихою любов'ю до усього живого. Це і оповідання, героями яких є діти («В сутінки», «Зав'язь», «На згарищі», «Дивак», «Смерть кавалера» та ін.), де надзвичайно проникливо і з глибоким розумінням зображено їхній внутрішній світ, почуття і думки. Це і повісті «Климко», «Облога», «Вогник далеко в степу» — гірка і водночас світла сповідь про воєнне і післявоєнне дитинство.

«Людина, природа, дитя й зелений листок — усе вартує уваги письменника, все творить єдину гармонійну картину». (Г. Бійчук).⁶ Відкриємо для дітей оповідання про рибалку діда Арсена, лісничого Данила, або казку про степовий курінь та його мешканців: адже сучасні діти, особливо міські, на жаль, дуже далекі від природи. Щоб знайомство із оповіданнями Григора Тютюнника для читачів-учнів 4-5 класів перетворилося дійсно на відкриття, радимо провести літературний квест

⁶ Григор Тютюнник : програм. тексти, іл., пояснення, завдання, тести : 11 кл. — Київ, 2001. — С. 13.

«Річкою, лісом, степом» (додаток 2) за книгами «Ласочка», «Однокрил» і «Степова казка». Ці оповідання допоможуть їм пізнати закони розвитку природи, вчать відчувати свою відповідальність за братів наших менших, і водночас — утверджувати високі духовні цінності: доброту, чесність, милосердя, совість, чуйність. По можливості такий захід добре було б провести влітку на природі.

Діти і війна — тема повістей Григора Тютюнника «Климко», «Облога» та «Вогник далеко в степу». Написані на спогадах власного дитинства, вони аж ніяк не є автобіографічними, і здається, що дистанцію між собою та своїми героями письменник намагався зробити якомога більшою. Але розбіжності у власній біографії та життєпису героїв лише стверджують головну думку творів: перемагати жорстокість і нелюдськість війни можна лише милосердям та взаємодопомогою. Мандрує «за фронтом» Харитон Дем'янович, зустрічаючи на своєму шляху як добрих, так і лихих людей: його незнищенна лихоліттям дитяча душа сприймає добре і відкидає лихе. («Облога»). Двічі сирота Климко вирушає у нелегку дорогу по сіль, щоб допомогти вижити вчительці з немовлям; така природна для нього доброта і турбота про інших поширяться на усіх, кого він зустріне по дорозі, а врешті стане і причиною трагічної загибелі («Климко»). Всупереч голоду і холоду перших повоєнних років вогник добра, любові до праці, людяності несуть у собі Павло та три Василі, тітка Ялосовета, майстер Федір Демидович — герої повісті «Вогник далеко в степу». Використовуючи спогади Григора Тютюнника та його оповідання і повісті, радимо розповісти читачам-учням 7-9 кл. про дитинство письменника під час літературного вечора «Три дороги дитинства» (додаток 3).

Пішовши з життя за власною волею за рік до свого першого ювілею, Григор Тютюнник залишив на перший погляд невелику творчу спадщину (лише два томи оповідань та повістей), але ніхто і ніколи не зміг зайняти його місця в українській літературі ХХ століття. «... Ідеалом для мене завжди були і залишаються Доброта, Самовідданість і Милосердя людської душі в найрізноманітніших проявах»¹, — мовив він в одному із останніх інтерв'ю. Читаймо Григора Тютюнника та відкриваємо його для юних читачів — нехай вони долучаться до чистого джерела його творчості.

¹ Григор Тютюнник : програм. тексти, іл., пояснення, завдання, тести : 11 кл. — Київ, 2001. — С. 3.

ГРИГІР ТЮТЮННИК: ЗАГАДКИ ЛЮБОВІ І ТАЛАНТУ

Книжкова виставка-портрет

I. З любові і муки народжений

*«Може, то й був природний стан його
душі — боліти й вболівати за інших?..*

Є. Гуцало⁸

Тютюнник Г. Вибрані твори : оповідання, повісті / Г. Тютюнник ; худож. А. Дерев'яноко. — Дніпропетровськ : Січ, 2000. — 449 с. : іл., портр.

Тютюнник Г. Батьківські пороги : оповідання, спогади / Г. Тютюнник. — Київ : Молодь, 1972. — 176 с.

Тютюнник Г. Дикий : вибр. твори / Г. Тютюнник. — Київ : Знання, 2014. — 223 с. — (Скарби).

Тютюнник Г. Облога : вибр. твори / Г. Тютюнник ; передм., упоряд. та прим. В.Дончика. — Київ : Пульсари, 2004. — 582 с. — (Б-ка Шевченк. комітету).

Тютюнник Г. Три зозулі з поклоном : вибр. твори / Г. Тютюнник ; в оформ. обкл. використано фрагм. триптиха Ф. Кричевського «Сім'я». — Київ : Знання, 2015. — 180 с. — (Класна літ.).

II «Роблять з мене дитячого письменника»

— З мене хочуть зробити дитячого письменника. Але ж я не дитячий письменник.

— Яке це має значення, Грицьку? Головне — щоб ти був письменником.

— Це правильно...

Із розмови Григора Тютюнника та Валерія Шевчука⁹

Тютюнник Г. Вогник далеко в степу : казка, оповідання, повісті / Г. Тютюнник ; худож. В. Євдокименко. — Київ : Веселка, 1979. — 184 с. : іл.

⁸ Там же. — С. 5

⁹ Ткачук Г. П. Проблема добра і зла у творах Григора Тютюнника / Г. П. Ткачук // Педагогічна освіта: теорія і практика. — 2012. — Вип. 11. — С. 166-170. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpno_2012_11_32.

Тютюнник Г. Вогник далеко в степу : казка, оповідання, повісті / Г. Тютюнник ; худож. В. Євдокименко. — Київ : Веселка, 1979. — 184 с. : іл.

Тютюнник Г. Климко : оповідання. Повісті / Г. Тютюнник ; худож. О. Никифоров. — Київ : Рад. шк., 1984. — 273 с.

Тютюнник Г. Лісова сторожка : оповідання / Г. Тютюнник ; іл. Я. Левич. — Київ : Веселка, 1971. — 29 с. : іл.

Тютюнник Г. Степова казка : казки та оповідання / Г. Тютюнник ; передм. П. Засенка ; мал. О. Зенич і Н. Герасименко. — Київ : Веселка, 2008. — 95 с. : іл. — (Укр. дитині).

Тютюнник Г. Холодна м'ята : оповідання, повісті, твори для дітей / Г. Тютюнник ; упоряд., авт. передм. П. Засенко ; худож. С. Ковіка-Алієв ; суперобкл. і заставки О. Нем'ятого. — 2-е вид. — Київ : Укр. письменник, 2014. — 842 с. : портр. — (Укр. класика).

III. «Життя дає страждання і щастя»: життєвий і творчий шлях Григора Тютюнника

«Я не боюся смерті. Я боюся безслідно прожитого життя».

Г. Тютюнник¹⁰

Даниленко В. Танець над прірвою: смерть Григора Тютюнника в дзеркалі аналітичної психології / В. Даниленко // Слово і час. — 2011. — № 12. — С. 31-34. — Бібліогр.: с. 34.

Данько Н. «Звучить!» : (Григір Тютюнник і Мануйлівка) / Н. Данько // Літ. Україна. — 2013. — 19 верес. — С. 10-11.

Соколовська А. «З його біографій народжувалися біографії його героїв» : сини твої, Руси-Україно / А. Соколовська // Журавлик. — 2015. — № 6. — С. 12.

Шугай О. «Усе живе — тепле...» : нове про Григора Тютюнника / О. Шугай. — Київ : Києво-Могилянська академія, 2006. — 226 с. : іл.

«...Щоб було слово і світло» : листування Григора Тютюнника / передм., упоряд., прим., підгот. текстів О. Неживого ; фот. В. Білоуса. — Луганськ : Альма-матер, 2004. — 230 с. : 1 портр.

¹⁰ Назаренко В. Григір Тютюнник: «Я не боюся смерті. Я боюся безслідно прожитого життя» / В. Назаренко // Події та коментарі : [веб-сайт]. — Режим доступу: <http://podii.com.ua/news/grygir-tyutyunnyk-ya-ne-boyusya-smerti-ya-boyusya-bezslidno-prozhytogo-zhyttya>

IV. «Не озветься лиш голос Григора...»: присвяти і спогади

*Озивається до гори — гора,
До зорі — зоря,
До ріки — ріка...
Не озветься лиш
Голос Григора,
Не підніметься лиш його рука...*

І. Низовий¹¹

Булах Г. Дві пелюстки пам'яті Григора Тютюнника // Григір Тютюнник : програм. тексти, іл., пояснення, завдання, тести : 11 кл. — Київ, 2001. — Суперобкл.

Драч І. Григору Тютюннику / І. Драч // Вибрані твори : у 2 т. / І. Драч. — Київ, 2011. — Т. 1. — С. 256-257.

Забаштанський В. До Григора Тютюнника / В. Забаштанський // І все-таки — стою!.. / В. Забаштанський. — Київ, 2009. — С. 270.

Затулівітер В. Григір Тютюнник / В. Затулівітер // Тернова гора В. Затулівітер. — Київ, 2012. — С. 447.

Низовий І. Пам'яті Григора Тютюнника / І. Низовий // Нема перекладу / І. Низовий. — Дубно, 1993. — С. 26.

Черненко О. Не зміліє пам'яті криниця : спогади про Григорія та Григора Тютюнників / О. Черненко. — Київ : Ярославів Вал, 2001. — 255 с. : портр., 4 окр. арк. фот.

Шевчук В. На березі часу : спогади про сучасників. Ті, котрі поруч / В. Шевчук ; гол. ред. С. Головка. — Київ : Либідь, 2015. — 575 с. : іл., фотоіл., портр.

¹¹ Низовий І. Пам'яті Григора Тютюнника / І. Низовий // Нема перекладу / І. Низовий. — Дубно, 1993. — С. 26.

РІЧКОЮ, ЛІСОМ, СТЕПОМ

Літературний квест для читачів 4-5 класів

Мета. Ознайомити дітей з оповіданнями Григора Тютюнника про природу.

Умови. У квесті беруть участь три групи учасників по 5-6 чоловік. Під час гри вони повинні відповісти на 6 запитань на маршруті, який обрали заздалегідь або за жеребкуванням. За вірну відповідь команда отримує у закритому конверті по два слова з вислову Григора Тютюнника «Хороша книга та, після якої ти відчуваєш, що порозумнішав або став краще». У фіналі гри її учасники повинні скласти із слів це речення. Виграє та команда, яка зробить це першою.

Обладнання. Стрілки, які показують напрям між пунктами (завданнями), річкові, лісові та степові пейзажі, якими можна прикрасити маршрут, конверти із завданнями та словами.

Маршрут перший. Річкою...

Завдання 1. Серед набору літер знайдіть назви оповідань, героєм яких є дід Арсен

ЖЛОШЦБІЛАШТЬЧСМАРАТИИЦШГННИЬТЛАСОЧКАГЦШЗПХІРИИ
 БУШЛЯБДФІРИМИТЕДРФПИФХМДОІТМДЬВІДРФИАДГМДЦБЦЖФ
 («Біла мара», «Ласочка», «Бушля»).

Завдання 2.

Відповісти на питання.

1. Яку пору дня описує автор: «На луках туманець по самій воді стелеться, лелеки вздовж болота проходжають як матроси: у чорних штанях та білих сорочках»? (*Світанок*).
2. Де дід Арсен зустрів «білу мару»? (*У Крутій балці*).

Завдання 3.

Відгадай загадку.

Гостроносий і малий,
 Сірий, тихий і незлий.
 Вдень ховається. Вночі
 Йде шукать собі харчі.
 Весь із тонких голочок.
 Як він зветься?... (*Іжачок*).

Завдання 4. Питання для ерудитів

Чи можуть їжаки носити на спині яблука? *(Ні, бо вони не можуть згорнутися так, щоб наколотися на голки)*

Завдання 5. Що зображено на малюнку? (Тютюнник Г. Ласочка / Г. Тютюнник; худож. Я. Левич. — Київ, 1970. — С. 12.)
(Дід Арсен і бушля).

Завдання 6. Відповісти на питання. Із якої нагоди дід Арсен мовив: «Це що ж виходить: я увесь ваш рід годуватиму!» *(Коли Ласочка прийшла до нього наступної весни із лисеням).*

Маршрут другий. Лісом...

Завдання 1. Розшифруйте імена тих, хто жив у лісовій сторожці.

Спасибі людям, що зростили ліс:

За всі дуби, ялини в пишнім гіллі

І за красу отих зелених кіс,

В яких стоять гнучкі берізки білі.

Коли б не ліс, не знали б ми про те,

Що є фіалка й пролісок на світі,

Як у маю конвалія цвіте —

Найкраща, найніжніша поміж квітів.

Від суховіїв сохнула б земля,

Була б вона подібна до пустелі.

А ліс накликає хмари на поля —

Дощі проллються весняні, веселі...

Спасибі людям, що зростили ліс.

(М. Познанська)

2.6-3.6-5.4-6.7-6.17 *(Данило).*

1.17-2.6-2.19-3.9-4.3-4.20-5.17-7.12 *(Однокрил).*

7.7-9.5-4.21-4.11-11.7-11.1 *(Кузька).*

Завдання 2.

Вгадайте загадку.

Він ікластий і сердитий,

Дуже любить землю рити.

Жолуді весь час шукає

Й малюків смугастих має. *(Вепр).*

Завдання 3.

Питання для ерудитів

Із яким птахом легко сплутати гайворона? *(Із граком).*

Завдання 4. Вставте слова із речення: «Хоча і слабенькі, та ..., та... , а воно вже гурт!» *(Смілівенькі, сміливі; вдвох).*

Завдання 5. Зробити опудало із того, що під рукою.

Завдання 6. Відповісти на питання.

Яку пору року описує автор: «Сонце стало нижче ходити над землею, і хоч було воно яскраве та веселеньке, вже не гріло, як раніше. На груші, що ніби ще цвіла, жовтіли кругленькі пахучі гнилички й осипалися додолю, а деревця на розсаднику підросли, уквітчалися густим листям — тепер їм ні гайворони, ні вепри не страшні: гайворони не подужають висмикнути, вепрам зміцніле коріння не смакує?» *(Початок осені).*

Маршрут третій. Степом...

Завдання 1. Скласти назву твору Григора Тютюнника 22-23-7-20-19-3-1 15-1-10-15-1 («Степова казка»).

Завдання 2. Відповісти на питання.

Що описує автор: «... хатка не хатка, бо ні стін, ні вікон, ані димаря; одначе й стіжок не стіжок, бо двері є?» *(Курінь).*
Хто мешкав у Курені? *(Мурашки, Павук, Кріт, Їжак).*

Завдання 3. Відгадайте загадку.

Сімсот сімдесят
І сім теслярів
Збудували собі дім
Без даху,
Без кутів.
(Мурашник).

Завдання 4.

Питання для ерудитів:

Улюблена їжа кротів. *(Дощові черв'яки).*
Чи гине їжак від укусу гадюки? *(Ні).*

Завдання 5. Відповісти на питання.

Кому належать слова: «Вдача — мовчи!» (*Іжакові*).

Завдання 6.

Розшифруйте заклик, щоб врятувати мешканців Куреня!

ЮНОРОТСАДІБИДОХ!

(*Ходи, біда, стороною!*).

Додаток 3

ТРИ ДОРОГИ ДИТИНСТВА

*Сценарій літературного вечора до 85-річчя
українського письменника Григора Тютюнника*

Дійові особи: Ведучий, Читці, Мати, Григір¹² (хлопчик), Батько, Дід, Климка, Зульфат, Харитон Дем'янович, Павло, Василь Силка, Василь Обора, Василь Кібкало (герої творів Г. Тютюнника).

На сцені — портрет Григора Тютюнника.

Звучить уривок із пісні «Два кольори»

(1-й та 2-й куплет і приспів).

Виходять Ведучі та Читець

Ведучий. Вік прожити — не поле перейти. На віку, як на довгій ниві, усяке трапляється. Треба жити, як набіжить: не так, як хочеться, а так, як можесться... Радість переплітається з журбою, щасливі хвилини чергуються з хвилинами розпачу і тривоги, а спокійні розмірені дні змінюються днями болю, страждань... А буває, доля ще змалечку відміряє повною мірою стільки, що вистачило б не на одне життя...

Читець.

Три зозулі з поклоном.

Три бентеги з тавром.

І полин за полоном —

Ніби пам'яті тромб.

Тільки далі зникомі

¹² Малого Григора Тютюнника і його героїв (Харитона, Климка, Павла) може грати один і той самий виконавець. Низовий І. Пам'яті Гр Малого Григора Тютюнника і його героїв (Харитона, Климка, Павла) може грати один і то й самий виконавець.

Прогортають печаль.
Світ спіткнувся на підкові,
А минуле — не жаль.
(Григір Тютюнник)

Ведучий. Із автобіографії Григора Тютюнника: «Народився я 5 грудня 1931 року в сім'ї селян — Тютюнника Михайла Васильовича і Тютюнник (до заміжжя Сивокінь) Ганни Михайлівни». У тридцять третьому році сімейство наше опухло з голоду, а дід Василь помер — ще й не сивий був і зуби мав до одного міцні (я й досі не знаю, де його могила), а я в цей час — тоді мені було півтора року — перестав ходити (вже вмючи це робить), сміятися і балакати перестав... У тридцять сьомому році, коли батькові сповнилося рівно сорок, його заарештували і пустили по сибірських етапах...». Ще не до кінця розуміючи, що сталося, але дитячим серцем відчуваючи страшне і невиправне, малий Григір, ридаючи, біг за возом, який віз батька у безвість... Це була його перша дорога — найкоротша але, мабуть, найважча.

*Відеоуривок із фільму «Григір Тютюнник. Доля». Фільм 1-й.
<https://www.youtube.com/watch?v=fOg9Ds0JX8g>
12 хв. 13 сек. — 14 хв. 37 сек.*

Батько (*пише листа за столом*). «Софіє! Соню! Учора дав мені товариш скалку од дзеркальця, я глянув на себе і не впізнав. Не тільки голова, а й брови посивіли. Зразу подумав: може, то іній (це надворі було), тернув долонею — ні, не іній... Більше не дивитимусь. Часто сниться мені моя робота... І так мені руки потім засверблять, що, буває, ложки хлопцям ріжу на дозвіллі. А руки як не свої... Ти питаєш, як нас годують, як одягають на зиму. Годують такою смачною юшкою, що навіть Карпо Ярковий п'ятнадцять мисок умолотив би, ще й добавки попросив! Вдяганка звичайна, селянам до неї не звикати. Сю ніч снилася мені моя сосна. Це вона вже досі в коліно, а може, і вища. Сосна — а за нею річки синє крило. Ні ти, ні синок, мій колосок, чогось давно не снитесь, тільки привиджуєтесь. Сусіда мій по землянці молиться уві сні, а Бога не називає. До кого молиться?...» (*Уривок із новели Г. Тютюнника «Три зозулі з поклоном»*).

Григір. Я тільки тріньки-трінечки пам'ятаю тата: вони були великі, і рука в них теж була велика. Вони часто клали ту руку мені на голову, і під нею було тепло й затишно, як під шапкою. Може, тому й зараз, коли я бачу на голівці якогось хлопчика батьківську руку, мені теж хочеться стати маленьким... (*Уривок із новели «В сутінки»*)

Ведучий. Його дитинство минало на Донбасі, у вчительській родині дядька, де Григора мали за сина. Там же воно і закінчилося...

Читець.

Діти війни... Ми є діти війни?..
Хіба ж то війна нас зродила?
Чиї ж бо ми доньки? Чиї ж бо сини?
Яка нас матуся сповила?
Не називайте нас дітьми війни –
Війна може тільки вбивати
Та нищити мрії, вриватися в сни,
Не може війною быть МАТИ!
(О. Бондар)

Ведучий. У суворий сорок другий рік одинадцятирічний хлопець битим шляхом, де чатувала смерть — не від куль, так від голоду — повертався знову на Полтавщину, до матері... Ішов рівно два тижні. Через Слов'янськ, Краматорськ, Павлоград, Полтаву, Диканьку, Опішню...

Виходять Климко і Зульфат.

Інсценізація уривку повісті «Климко».

Климко. Знаєш, що я придумав, Зуль?

Зульфат. Що, Климку?

Климко. Я піду по сіль.

Зульфат. Куди?

Климко. У Слов'янськ. Чув, як отой бородатий на вокзалі казав: «Сіль слов'янська, біла?». А це ж недалеко. Дядя Кирило туди часто ешелони водив. Уранці поїхав — увечері вже дома. Що у нас картоплі є трохи і сала — цього хоча б на два місяці хватило. А скоро зима. Харчів наміняємо по дорозі назад, молока, може...

Зульфат. Сам не підеш. Я теж з тобою.

Климко. А з Наталією Миколаївною та малою Олею хто буде? Обіцяли допомогти, а самі втекли. Та тебе й не пустять. А мене держати нікому.

Зульфат. Не пустять... Коли йдеш?

Климко. Завтра, вдосвіта. Поки ще спатимуть. А ти потім розповіси Наталі Миколаївні, куди я подався... *(Дусть)*.

Григір. Сталося се так. На початку війни тьотя народила мені сестрицю. А дядю забрали на фронт. Люди, дивлячись на змучену тьотю і нас, голодненьких дітей, порадили мені чкурнути до матері на Полтавщину, щоб легше стало усьому сімейству — голод як-не-як. Я так і зробив. Йшов пішки, маючи за плечима 11 років, три класи освіти і

порожню торбинку, в котрій на початку подорожі було дев'ять сухарів, перепічка і банка меду. Потім харчі вийшли... Почав старцювати...

На сцену виходить Дід і Харитон.

Інсценізація уривку повісті «Облога»

Дід. Як тебе звати, хлопче?

Харитон. Харитон Дем'янович...

Дід. Пресиш їсти?

Харитон (*зітхаючи*). Прошу...

Дід. Дають?

Харитон. Коли як...

Дід. Знаєш, не вмієш просить.

Харитон. Соромно ж бо... А хіба просити можна вміти?

Дід. Атож! Підійди ближче, скажи: «Господи, поможи у час добрий».

Тобі неодмінно почнуть дякувати. Отоді й ліпи: «Чи не знайшлось би у вас, тіточко (або дядечку) чогось перекусити?» А сам в очі дивись! Це перше діло: в очі дивитися, у Божий колодязь зазирнути! А можна просити весело: «Здорові були, люди-небораки! Дим вам з бовдура, крихту на стіл та густий куліш, щоб було спати тепліш!». Ну, а далі вже по ділу... (*Ідуть*).

Відеоуривок із фільму «Григор Тютюнник. Доля». Фільм 1-й.

<https://www.youtube.com/watch?v=fOg9Ds0JX8g>

19 хв. 31сек. - 20 хв. 09 сек.

Ведучий. Вони йшли різними дорогами. Григорко — з Донбасу на Полтавщину, Клишко — на Донбас по сіль, Харитон Дем'янович — за фронтом... Але дорога по суті була одна. Дорога війни, друга дорога дитинства Григора Тютюнника...

Читець.

«...Картопельку дістань із чугунка,

Що боки у печі нагрів добряче...

Поїж... —

Примовк на мить. —

Щось про Клишка

Згадалося.

Даруй, піду поплачу...»

(М. Береза)

Ведучий. Війна не жаліє нікого, і малий Клишко назавжди лишився на порозі рідного дому — із пробитою кулею грудьми та тонкою цівкою солі, гіркої солі воєнного дитинства, яка стікає, наче сльози, на доро-

гу... Війна калічить і тіла, і душі. Чи не з тої пори Григір став відчувати людину, як рана сіль? Чи не тому відчайдушні прохання юних читачів — переписати кінець і залишити Климка живим — так і лишилися без відповіді? Може то його дитинство навіки залишилося вбитим на війні... Але попереду була ще третя дорога...

*Відеоуривок із фільму «Климко»,
(33 хв. 18 сек. - 35 хв. 47 сек.)*

*Виходять Павло, Василь Силка, Василь Обора, Василь Кібкало
Інсценізація уривку повісті «Вогник далеко в степу»*

Павло. Дивіться, хлопці, як навколо голо, навіть зайців не бачили, скільки ходимо...

Василь Обора. Перепочинемо? (*Сідають*)

Василь Кібкало. Та нічого, хлопці, ми вже півдороги пройшли. Добре, що дорогу на станції поділили: не встигнеш дійти до Осики, а вже Вербичку видно.

Павло. А ось цікаво: скільки ми кілометрів пройдемо за два роки, якщо відкинути канікули і вихідні?

Василь Силка. Порахуємо! (*Щось пише паличкою, усі троє схиляється над ним*). 250 днів на 18 кілометрів... 9 від села до училища і 9 назад... Чотири тисячі з половиною!!!

Усі. Ого!!!

Василь Силка. Підождіть! Це ж як за два роки разом, то багато, а як щодня потроху, то й небагато!

Павло. А й справді!

Василь Обора. О, аж ноги враз полегшали! Ходімо, хлопці! (*Ідуть*).

Читець.

Ярами бурими, гнідими
Тумани впали, поповзли,
Німотні тіні заходили
Сліпого попелу й золи.
Який поріг? Нема порога.
Де родовід? — не доведу.
Цілує тихо Перемога
Губами білими Вдову...
(М. Вінграновський)

Входять Григір і Мати.

Григір (*дістає із кишені хліб*). Оце, мамо, вам, та ще й тітці Оксані і Ванькові відріжте...

Мати. З'їж, синку, більше, ти ж не наїдаєшся того хлібця.

Григір. Е, мамо, я їм приварок, то з мене й вистачає. А це, бачте, що я приніс? (Показує складаний папір).

Мати (злякано). Що це таке?

Григір (сміється). Чого ж ви злякалися, мамо? Це ж грамота. Директор похвалив і сказав: «А ти, хлопче, слово своє здержав. Обіцяв вирости — і виріс. Чи, може, станки у нас поменшали? Молодець! Поноси мамі грамоту».

Мати. Ти ж дивися там, синку... не лізь нікуди... ти ще ж малий...

Григір (задумливо). Та я, мамо, й не лізу... бо вже зовсім дорослий.

Читець.

І тут, коли, коли вже мурі
На нас дивилися віки —
В дитдомі, в гільзі, у латурі
Народ нам зав'язав пупки:
Малі-маленькі — більші-менші,
Дезинфіковані вапном, —
Так стали ми, народоперші,
Його незаскленним вікном.
Тотальної погуби-згуби
Ребристе в лишаях дитя.
І цілували наші губи
Вдова-Любов, Вдова-Життя.
(М. Вінграновський)

ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА¹³

Гурбанська А. «Воєнні» повісті Григора Тютюнника: художня реліція «сюжет-хронотоп» / А. Гурманська // Укр. мова і літ. в шк. України. — 2015. — № 1-2. — С. 16-21. — Бібліогр.: с. 21.

Коновалик О. «...Я відчуваю людину, як рана сіль»: урок в 11 кл. / О. Коновалик // Дивослово. — 2009. — № 3. — С. 10-12.

Кузнєцова О. «Немає загадки таланту. Є вічна загадка любові»: усний журн., присвяч. життю та творчості Григора Тютюнника / О. Кузнєцова // Укр. мова й літ. в сучас. шк. — 2013. — № 2. — С. 62-65.

Ленська С. Образ дітей у творах Гр. Тютюнника, В. Близнеця, М. Вінграновського / С. Ленська // Укр. літ. в загальноосвіт. шк. — 2009. — № 5. — С. 15-18.

Протасова Г. Пам'ять, що світиться як вишневий цвіт: [Григір Тютюнник] / Г. Протасова // Літ. Україна. — 2011. — 2 груд. — С. 11.

Ремша А. Григір Тютюнник. «Климко». Паралель між життям автора і сюжетом твору. Воєнне дитинство в повісті / А. Ремша // Укр. мова й літ. в серед. шк., гімназіях, ліцеях та колегіумах. — 2011. — № 7-8. — С. 133-138. — Бібліогр.: с. 138.

Сокур А. Г. Тютюнник. Повість «Вогник далеко в степу»: (урок позакл. читання у 7 кл.) / А. Сокур // Укр. мова і літ. в шк. — 2012. — № 4. — С. 39-41. — Бібліогр.: с. 41.

Сорока Г. Твори Григора Тютюнника у духовному становленні молодшого школяра: (позакл. читання) / Г. Сорока // Початк. шк. — 2012. — № 4. — С. 14-17. — Бібліогр.: с. 17.

Інтернет-ресурси.

Брюховецька Л. Григір Тютюнник: «Пишу – і плачу, пишу – і радію» / Л. Брюховецька // Кіно-Театр. — 2008. — №3. — Режим доступу: http://www.ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=774

Каплун Л. Атлантида братів Тютюнників / Л. Каплун. — 2011. — 7 груд. — Режим доступу: <http://litakcent.com/2011/12/07/atlantyda-brativ-tjutjunnykiv/>

Наконечна С. А сосни їх шумлять і досі: [на батьківщині братів Тютюнників] / С. Наконечна // Україна молода. — 2006. — 20 верес. — Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/758/286/27572>

Новакович Р. З любові і муки. «У передсмертній записці Григора Тютюнника запам'ятала одну фразу: «Помучте іншого...» — згадує вдова відомого письменника / Р. Новакович // Дзеркало тижня. — 2006.

¹³ Твори Г. Тютюнника та книги про його життя і творчість див. у додатку 1.

— 8 груд. — Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/CULTURE/z_lyubovi_i_muki_u_peredsmertniy_zapistsi_grigora_tyutyunnika_zapamyatala_odnu_frazu_pomuchte_inshog.html

Ткачук Г. Проблема добра і зла у творах Григора Тютюнника / Г. Ткачук // Педагогічна освіта: теорія і практика. — 2012. — Вип. 11. — С. 166-170. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2012_11_32.

Григір Тютюнник: // Соціальна мережа «ВКонтакте». — Режим доступу: <https://vk.com/hryhir>. — Дата перегляду: 12.11.2016.

Григір Тютюнник. Трагедія життя, секрети творчості і таємниця смерті // **ФАКТИ. ICTV : [веб-сайт]**. — Режим доступу: <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1437366/>.

Відео.

Григор Тютюнник. Доля [Електронний ресурс] : док. фільм / режисер О. Рябокрис ; сценарист П. Масенко, О. Рябокрис ; оператори О. Войтенко [та ін.]. — Нац. Телекомпанія України, 2014.

Фільм 1. — Електрон. дані (1 файл: 44 хв. 53 сек.) — Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=fOg9Ds0JX8g>.

Фільм 2. — Електрон. дані (1 файл: 40 хв. 51 сек.) — Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=r8q0OWLAWw>.

Климко [Електронний ресурс] : за мотивами однойм. повісті Г. Тютюнника / режисер М. Вінграновський ; сценарист М. Вінграновський ; оператор В. Зимовець ; худож. А. Добролежа ; в ролях С. Пісунов, Н. Бутирцева, П. Пташинський, О. Добролежа [та ін.]. — [Кіностудія ім. О. Довженка]. — Електрон. дані (1 файл: 1 год. 05 хв. 52 сек.). — Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=NOKkA1ec4s8>.

ВЕЛИКІ УКРАЇНЦІ:
«Немає загадки таланту. Є вічна загадка любові»
Методичні поради до 85-річчя від дня народження
Григора Тютюнника

Відповідальна за випуск Гордієнко А.І.
Матеріал підготувала Осадча Ю.В.
Літературний редактор Кадькаленко О.А.
Комп'ютерна верстка Ярчак Н.В.
Підписано до друку 2.12.2016 р.
Зам. № 25. Тираж 75 прим.

Видавець та виготовлювач
НБУ для дітей
вул. Януша Корчака (Баумана), 60,
м. Київ, 03190
Тел/факс. 400-65-87,
тел. 400-05-01, 400-70-91
<http://www.chl.kiev.ua>
mail: library@chl.kiev.ua

НБУ для дітей

вул. Баумана, 60, м. Київ, 03190

Тел/факс. 400-65-87, тел.: 400-05-01, 400-70-91

<http://www.chl.kiev.ua>

mail: library@chl.kiev.ua